

LITERATURE

1. Szepeszy, Gy. Nyelvi babonák / Gy. Szepeszy. – Gondolat Kiadó, 1986. – C. 20–57.
2. Grétsy, L. Nyelvművelő Kézikönyv I / L. Grétsy, M. Kovalovszky. – Budapest : Akadémiai Kiadó, 1983. – 820.o.
3. Kiefer, F. Jelentéelmélet / F. Kiefler. – Corvina Kiadó. – C. 210–212.
4. Alberti, G. Passzivizálási művelet a magyarban / G. Alberti // Büky L., Maleczki M. Néprajz és Nyelvtudomány XXXVII. Acta Universitas Szegediensis de Attila József Nominatae. Sectio Ethnografica et Linguistica. – Szeged, 1996. – C. 7–46. – 34.o.
5. Kertész, J. Eseményszerkezet, aspektus, mondatszerkezet. Szakdolgozat / J. Kertész. – ELTE BTK : 2005.
6. Szili, K. A perfektivitás mibenlétéről a magyar nyelvben a *meg* igekötő funkciói kapcsán / K. Szili // Magyar Nyelv. – 2001. – 268.o.

This article tries to answer the question of how it is possible to interpret the English and Indo-European passive constructions into Hungarian – although there is no active-passive correlation. The basic idea is to introduce the non-agent structures of Hungarian, focusing on the adverbial participle with the auxiliary verb *van*. Examples of the agentless sentences in Hungarian are given and the selected construction is considered in the historical frame.

В. М. Гапеева

Мінск, МДЛУ

СЕМАНТЫКА І ПРАГМАТЫКА ВЫКЛІЧНІКАЎ У КАНТРАСТЫЎНЫМ АСПЕКЦЕ: ДА ПЫТАННЯ КЛАСІФІКАЦЫІ

В работе рассматриваются подходы белорусских и зарубежных лингвистов к проблеме междометий с точки зрения выделения их как класса и дальнейших классификаций. Автор сравнивает таксономические основания различных авторов и дает им критическую оценку. Особое внимание уделено группам, базирующимся на семантическом критерии, и, в частности, волеизъявительным интеръективам. Также автор рассматривает междометия как особый феномен, где соприкасаются семантика и прагматика, актуализируя проблематику сосуществования и разграничения семантического и прагматического значений языковых единиц.

Знаходзячыся на перыферыі тыповых граматычных класаў і валодаючы размытай і залежнай ад кантэксту семантыкай, выклічнікі утвараюць асаблівы клас, скаладанасць і нявызначанасць якога спараджае актыўнасць навуковай думкі і разгортвае новыя магчымыя ракурсы і падыходы да лінгвістычных адзінак. Выклічнікі выступаюць тым феноменам, які, сярод іншага, выяўляе вастрывню семантыка-прагматычнага падзелу, калі значэнне прысутнічае як такое і не залежыць (або залежыць не цалкам) ад кантэксту і калі яно з’яўляецца вынікам ўжывання адзінкі ў пэўным кантэксце. «Аспекты мовы, якія кантэкстуальна звязаныя, з’яўляюцца такім чынам не пытаннем значэння, але ўжывання/узуса» [1, р. 76]. А. Вежбіцкая адзначае,

што выклічнікі моўна рэlevantныя і базуюцца на «культурна-спецыфічных умоўнасцях, а не на ўніверсальных “законах прыроды” або прынамсі на камбінацыі гэтых феноменаў» [2, р. 286].

Згодна з вызначэннем, да выклічнікаў адносяцца словы, якія фактычна служаць сігналамі пачуццяў і волевыяўленняў чалавека, не называючы іх: *угу, гайда, каравул, ах, вох, авохці мне, кыш* [3, с. 528]. У беларускім акадэмічным падыходзе да выклічнікаў адзначаюцца наступныя рысы:

- яны не называюць пачуццяў і волевыяўленняў, а служаць іх сігналамі;
- значэнне раскрываецца ў кантэксте або/і пры дапамозе інтанацыі: *Ой, якая прыгажосць!* (замілаванне, радасць); *Ой, ты ўжо прыйшоў?!* (нечаканая падзея);

- не маюць намінаць значэння;
- не выконваюць у сказе ролі членаў сказа і службовай ролі;
- нязменныя, марфемна непадзельныя;
- ім не ўласцівыя марфалагічныя катэгорыі [4, с. 208].

Нягледзячы на той факт, што выклічнікі не маюць намінаць значэння і не выконваюць ні сінтаксічную, ні службовую ролю, яны фіксуюцца лексікаграфічнымі крыніцамі, дзе атрымліваюць адпаведнае тлумачэнне. Некаторыя аўтары прапануюць трактаваць семантыку інтэр’ектываў як працэсуальную, а не канцэптуальную. «Адзінкі з працэсуальным значэннем пазначаюць нешта пра кантэкст, якім выказванні з гэтымі адзінкамі мусяць быць апрацаваныя. Яны скіроўваюць слухача да задуманых кантэкстуальных эфектаў і такім чынам змяняюць высілкі, неабходныя для апрацоўкі дыскурсу» [5, р. 104]. Такім чынам, выклічнікі ў нечым набліжаюцца да дэйктычных знакаў у семантычным плане.

У акадэмічных граматыках беларускай мовы фіксуецца некалькі класіфікацый, большасць з якіх падзяляе выклічнікі:

- 1) паводле значэння/семантыкі;
- 2) структуры/спосабу ўтварэння;
- 3) паходжання [4, с. 208].

Для нашага даследавання рэlevantным выступае семантычны крытэры, таму спынімся падрабязней на разглядзе гэтай групы.

Граматыка беларускай мовы за 1962 год вылучае дзве асноўныя групы: эмацыянальныя выклічнікі і выклічнікі волевыяўлення [3, с. 530], называючы першую групу буйнейшай і падзяляючы яе на дзве падгрупы, тую, што ўключае пачуцці моўцы (страх, захапленне, абурэнне, недавер і інш.), і тую, што выражае ацэнку. Заўважаецца, што пачуцці і ацэнка могуць быць станоўчымі і адмоўнымі. На аснове гэтага прапануюцца 4 падгрупы, выклічнікі, якія выражаюць:

- а) пачуццё радасці і станоўчую ацэнку факта;
- б) цяжкія перажыванні і адмоўную ацэнку факта;
- в) адмоўную характарыстыку з’яў;
- г) адносіны да сваёй або чужой думкі [3, с. 531].

На наш погляд, такая класіфікацыя носіць даволі суб'ектыўны характар і не карэлюе з апісанымі вышэй тэарэтычнымі палажэннямі. Падгрупа (в) не мае «візаві» з процілеглым значэннем. Падгрупа (г) базуецца на аб'екце ў дачыненні да якога выказваюцца адносіны, прычым не відавочна, чым выклікана вылучэнне менавіта гэтай групы аб'екта (*думка*), а не іншай, напрыклад, дзеянне.

Пабуджальна-валявыя (выклічнікі волевыяўлення) характарызуюцца большай канкрэтнасцю значэння, меншай мнагазначнасцю і адноснай інтанацыйнай беднасцю.

1. Выклічнікі закліку, вокліку, звароту, запрашэння (*гэй! э!*), падзвыжанне хатніх жывёл (*ціп-ціп*).

2. Выклічнікі загаду, забароны, якія могуць абазначаць:

2.1. Патрабаванне маўчаць (*цыц, ша*);

2.2. Загад спыніць або працягваць дзеянне (*стоп, марш, майна*);

2.3. Побуджэнне жывёл да дзеяння (*тпру, апсік, ату*).

3. Выклічнікі прывітання, ветлівасці, падзякі (*дабранач, калі ласка*) [3, с. 532].

Граматыка беларускай мовы за 1985 г. прыводзіць наступную класіфікацыю:

1. Эмацыянальныя выклічнікі – выражаюць пачуцці і эмацыянальную ацэнку.

1.1. Станоўчая ацэнка, захапленне, радасць і інш. (*брава, ура, эх*);

1.2. Адмоўная ацэнка, асуджэнне і г.д. (*на табе, цьфу*).

2. Волевыяўленчыя выклічнікі – выражаюць валявыя імкненні асобы ў адносінах да чалавека/жывых істот:

2.1. Просьба, загад спыніць ці пачаць дзеянне;

2.2. Патрабаванне цішыні, увагі;

2.3. Просьба ратунку;

2.4. Падкліканне ці адгон жывёл (*кось-кось, апсік*).

3. Выклічнікі этыкету – служаць для выражэння прывітання, развітання, падзякі, прабачэння, ветлівага звароту (*здароў, дзякуй, прабачце*) [4, с. 208–209].

Волевыяўленчыя выклічнікі ў класіфікацыі беларускага даследчыка П. Шубы размяркоўваюцца наступным чынам:

1. Выклічнікі, якія служаць для звяртання ўвагі суразмоўцы (выклічнікі-заклікі): *гэй, ау, гвалт, ратуйце*;

2. Выклічнікі, якія выражаюць патрабаванне захоўваць цішыню, прыпыніць размову, якое-небудзь дзеянне: *цсс! Цыц!*;

3. Выклічнікі, якія выражаюць загад, каманду: *марш, стоп*;

4. Выклічнікі-выгукі, якія дапамагаюць рэгуляваць намаганні пры калектыўнай працы: *яшчэ раз!*;

5. Выклічнікі, якія заспакойваюць, закалыхваюць дзіця: *баю-бай*;

6. Выклічнікі, якімі ўздзейнічаюць на паводзіны жывёл: *но, кусі, ату* [6, с. 314].

Будуючы функцыянальна-семантычнае і марфалагічнае поле, Г. Зур ставіць апелятыўна-побуджальныя і імператыўныя інтэр'ектывы на перыферыю ядра [7, с. 242, 247], што зноў жа дэманструе неадназначнасць у разгля-

дзе выклічнікаў, т.б., якія з іх лічыць прататыпічнымі, а якія – маргінальнымі. Але з той прычыны, што аўтарка не прыводзіць прыкладаў і не дае вызначэнняў, якія інтэр’ектывы выступаюць пад тэрмінам «імператыўныя» і «апеляцыйна-пабуджальныя», а якія атрымліваюць назву «эмацыйныя», цяжка меркаваць пра заканамернасць такога падзелу. Таксама ўзнікае пытанне, «чаму выражэнне эмоцыі лічыцца больш прататыпічнай характарыстыкай за апеляцыю ці пабуджэнне?».

Такім чынам, у беларускім мовазнаўстве волевыяўленчыя выклічнікі фіксуюцца пад назвай *імператыўныя, пабуджальна-валявыя і апеляцыйна-пабуджальныя*.

У замежным мовазнаўстве падыходы да разгляду інтэр’ектываў таксама адзначаны неаднастайнасцю. А. Вежбіцкая, асноўваючыся на ментальным стане/дзеянні, вылучае эмацыйныя (маюць у сваім значэнні кампанент «я адчуваю»), валітыўныя (маюць у сваім значэнні кампанент «я хачу нешта» і не маюць кампанента «я адчуваю») і кагнітыўныя («я думаю нешта» або «я ведаю нешта») інтэр’ектывы. Аднак такі падзел не можа лічыцца строгім з прычыны цеснай семантычнай сувязі паміж выклічнікамі розных тыпаў [2, Р. 291]. Валітыўныя выклічнікі даследчыца прапануе падзяляць на 2 асноўныя класы:

1) невялікі клас выклічнікаў, якія скіраваныя да жывёл і маюць формулу «я хачу, каб нехта падышоў да мяне». Адрозненні палягаюць толькі ў адрасце;

2) большы клас выклічнікаў, якія скіраваныя да чалавека і маюць абагульняючую формулу «я (не) хачу, каб нехта гэта зрабіў зараз», дзе можна вылучыць наступныя падтыпы:

- група «я хачу цішыні»;
- група «я не хачу, каб нехта быў тут»;
- група «я хачу, каб нехта скочыў»;
- група пабуджэння;
- група «камунікацыя на адлегласці»;
- група «я даю нешта камусьці» [2, с. 293].

Даследчык Ф. Амека на аснове выконваемай камунікатыўнай функцыі і значэння, якое яны выражаюць, вылучае наступныя групы выклічнікаў:

– Экспрэсіўныя (сюды ўключаюцца эмацыйныя і кагнітыўныя), якія факусуюцца на стане моўцы: *Yuk! Wow!*;

– Канатыўныя, якія акцэнтуюцца на жаданнях моўцы. Яны скіраваныя на прыцягненне ўвагі суразмоўцы або патрабуюць дзеяння ці адказу ад кагосьці па жаданні моўцы. Падзыванні жывёл таксама адносяцца сюды;

– Фатычныя выклічнікі, якія служаць для усталявання кантакту: *mhm, uh-huh, yeah* [8, р. 113].

Пры разглядзе выклічнікаў праблемным бачыцца пытанне гукапераймальнага словаў, хаця ў беларускай традыцыі падыход даволі адназначны і не праблематызуецца, «ад выклічнікаў трэба адрозніваць гукапераймальныя словы» [4, с. 209]. А. Вежбіцкая адзначае, аднак, што польскае *hop* можа ўжывацца апісальна, як слова, якое прадстаўляе скок, і як пабуджэнне каго-небудзь да скоку [2, с. 209].

Большасць прааналізаваных класіфікацый размяжоўваюць эмацыйныя/экспрэсіўныя і валітыўныя/канатыўныя выклічнікі. Фатычныя выклічнікі або формулы этыкету не заўсёды вылучаюцца ў асобную групу.

Семантычна інтэр'ектывы – гэта выражэнні ментальнага стану моўцы або яго стаўлення, пачуццяў да сітуацыі, яны арыентаваныя на першую асобу, цяперашні час і набліжаюцца па сваёй функцыі да сказа. Прагматычна выклічнікі кантэкстуальна звязаныя і выражаюць стаўленне моўцы або камунікатыўныя інтэнцыі, якія стасуюцца з адпаведным дыскурсам.

ЛІТАРАТУРА

1. *Nordgren, L. Greek Interjections: Syntax, Semantics and Pragmatics / L. Nordgren. – Berlin : De Gruyter Mouton, 2015. – 270 p.*
2. *Wierzbicka, A. Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction / A. Wierzbicka. – Berlin : New York : Mouton de Gruyter, 1991. – 502 p.*
3. Граматыка беларускай мовы: у 2 т. – Мінск : Акадэмія навук БССР, 1962. – Т. 1. – 535 с.
4. Беларуская граматыка: у 2 ч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1985. – Ч. 1: Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск. – 431 с.
5. *Bezuidenhout, A. Procedural Meaning and the Semantics / Pragmatics Interface / A. Bezuidenhout // The Semantics/Pragmatics Distinction; ed. C. Bianchi. – University of Chicago Press, 2004. – P. 101–131.*
6. *Шуба, П. П. Сучасная беларуская мова. Марфаналогія. Марфалогія / П. П. Шуба. – Мінск : Універсітэцкае, 1987. – с. 334.*
7. *Зур, Г. Інтэр'ектыўныя выказванні беларускай мовы ў аспекце тэорыі поля / Г. Зур // Acta Albaruthenica. – Warszawa, 2013. – Т. 13. – С. 235–248.*
8. *Ameka, F. Introduction. Interjections: The universal yet neglected part of speech / F. Ameka // Journal of Pragmatics. – 1992. – No.18. – P. 101–118.*

The paper examines the approaches of Belarusian and foreign linguists to the problem of interjections. Special attention is paid to groups based on semantic criteria and, in particular, to volitive/conative interjections. The author also considers interjections as a special phenomenon where semantics and pragmatics meet, actualizing the problem of coexistence and distinction between semantic and pragmatic meanings in language units.

Я. С. Детскина
Мінск, МГЛУ

СТРУКТУРНЫЕ СООТВЕТСТВИЯ АНГЛИЙСКИХ СИНТАКСИЧЕСКИХ МОДЕЛЕЙ ИМЕННЫХ СЛОВСОЧЕТАНИЙ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

В статье рассматриваются структурные соответствия английских синтаксических моделей именных словосочетаний в русском языке. Анализ английских именных словосочетаний и их русских переводов выполнен на материале английских художественных произведений и их переводов на русский язык.